

תאיר קיזל

דרכו של אברהם אבן עזרא ביצירת צירופי פעלים עם מילים דקדוקיות בהשפעת הערבית

מבוא¹

ר' אברהם בן מאיר אבן עזרא (להלן: ראב"ע; 1089–1164)² נולד בסוף המאה האחת-עשרה בטולדה שבספרד המוסלמית באזור שהיה בשליטת הנוצרים. ראב"ע היה משורר, בלשן, מתרגם, פרשן המקרא ופילוסוף. ראב"ע היה מהוגי הדעות הבולטים בימי הביניים, וכן עסק באסטרולוגיה, במתמטיקה ובאסטרונומיה. לשונו ניזונה במידה רבה מלשון המקרא, והוא ראה בה מופת ספרותי ומקור ראשוני ללשון העברית. ראב"ע העדיף מילים מקראיות ממילים שמקורן בלשון חכמים נוסף על הצורות והמונחים שחידש הוא עצמו.³ רוב החוקרים את לשונו של ראב"ע מציינים מפורשות כי אף שהוא כתב את חיבוריו בעברית במדינות נוצריות אשר תושביהן אינם דוברי ערבית, לשונו הייתה מלאה בהשפעות מערבית. ראב"ע המשיך לחיות לפי תרבות מולדתו, אך כאמור לא יכול היה לכתוב את חיבוריו בערבית או להסתייע בערבית לכתוב פרשנות לספרי המקרא. הוא התאפיין בשמרנות בענייני לשון ובטהרנות לשונית ומדי פעם בפעם פנה אל הלשון הערבית. בדרך כלל הוא נמנע משאילות קבועות מן הערבית, אלא במונחים עבריים שחלק מהם חידש בעצמו.⁴

- 1 "מילים דקדוקיות" הוא המונח שנבחר במחקר זה לתיאור קבוצת המילים השייכות לחלק הדיבר השלישי, כלומר מילים שאינן שמות ואינן פעלים, ובכלל זה מילות היחס ומילות הקישור למיניהן.
- 2 רוב החוקרים מסכימים עם פליישר באשר למועד פטירתו, י"ל פליישר, "באיזו שנה מת ראב"ע", מזרח ומערב ב (תרפ"ט), עמ' 246–265. וראו ח' שירמן, תולדות השירה העברית בספרד הנוצרית ובדרום צרפת, ערך השלים וליווה בהערות עזרא פליישר, ירושלים תשנ"ז, עמ' 14.
- 3 ש' סלע, "דרכו המיוחדת של אברהם אבן עזרא ביצירת אוצר מדעי", זמנים 73 (2001), עמ' 18–10.
- 4 ג' צרפתי, פרקים בתולדות הלשון העברית, האוניברסיטה הפתוחה: תל-אביב תשנ"ד-תשס"ג.

תיאור המחקר

מחקר זה נועד לבחון את דרכי השימוש בצירופי הפועל עם המילים הדקדוקיות בלשונו של ראב"ע בחיבוריו לסוגיהם, ולבדוק את השפעת הערבית על שימושים אלו. מחקר זה מוסיף נדבך חשוב לחקר פעילותו הלשונית של ראב"ע ותרומתו להתפתחות הלשון העברית בימי הביניים.⁵ הצירופים הפועליים הכוללים את המילים הדקדוקיות נאספו מכלל החיבורים של ראב"ע ואוגדו במילון צירופים פועליים. שלושת טיפוסים הכתיבה שנבדקו בחיבורים של ראב"ע:

- (1) חיבורים שהם תרגומים מערבית לעברית.⁶
- (2) חיבורים עצמאיים ובכלל זה ספרי הדקדוק שכתב ראב"ע.⁷
- (3) חיבורי פרשנות על ספרי המקרא.⁸

המילון כולל דוגמאות מייצגות לשימוש בכל אחד מן הצירופים בחיבוריו של ראב"ע, ומציג את מגוון הביטויים שנוצרו בהשפעת הערבית וחדרו ללשונו של ראב"ע, כמו: "בא על בנין", "לתת עליכן", "דאגו בו", "דבק עם", "הזכיר על", "התחדש על", "התערב עם הנון", "כפל עם", "נחבר עליו", "התחזק על", "חיפש על".

כדי לבחון את מקורותיהם של הצירופים נבדקה תפוצתם בלשון המקרא ובלשון חכמים. נוסף על כך, נערכה השוואה בין נוסח התרגומים ובין נוסח המקור בערבית, וכן נערכה השוואה לתרגומים אחרים כגון תרגומיו של אבן ג'קטילה. כל זאת כדי לעמוד על טיב השערוב בהתהוות צירופים אלו או בחידושי השימוש בהם בלשון ראב"ע. בסוף המילון מוצגת סקירה של דרכי השפעת הערבית על תצורת הצירופים הפועליים בלשונו של ראב"ע. סקירה זו

- 5 להרחבה בנושא המונחים הדקדוקיים בלשונו של ראב"ע ראו פרייס, Die grammatikalische Terminologie des Abraham Ibn Ezra (Prijs, 1950). מחקריו של פרייס על פעילותו בתחום הדקדוק של ראב"ע זכה לביקורת חיובית מבן חיים שהתייחס לתרומתו להבנת התורה הדקדוקית של ראב"ע בחיבוריו. ראו ז' בן-חיים, "מונחי דקדוק – הערות למונחי הדקדוק של ר' אברהם אבן עזרא", לשוננו יז (תשי"א), עמ' 241–247.
- 6 ספרי הדקדוק של חיוג': ספר אותיות הנח, ספר פעלי הכפל וספר הניקוד. י' חיוג', ספרי דקדוק, תרגום אבן עזרא, מהדורת י"ל דוקעס, שטוטגארט 1884. מאחר ששלושת הספרים מופיעים בכרך אחד זה אחר זה, משמש כאן קיצור אחד המכוון לשלושתם (דק') לציון מקור זה.
- 7 כגון הספרים: יסוד מספר, כלי נחושת, האחר, העולם, העיבור, העצמים, יסוד מורא, יסוד דקדוק, המספר, השם, ראשית חכמה, העצמים, שפת יתר, מאזניים, שפה ברורה, אגרת השבת.
- 8 במסגרת המחקר נבדקו כל הפירושים לתורה אשר מוסכם כי יצאו מתחת ידו של ראב"ע.

מבוססת על העקרונות שקבע גושן-גוטשטיין לצורכי הכנת מילונו.⁹ יתר על כן, בעבודה זו מוצגים עקרונות תצורה חדשים לאותם שימושים וחיידושים שטרם ניתנה עליהם הדעת.

מילון צירופי הפעלים עם המילים הדקדוקיות

מטרת המילון היא להעמיד לפני המעיין בו רשימה מלאה של צירופים פועליים אשר היו שגורים בפיו של ראב"ע, תוך מתן דגש על השפעת הערבית בכלל ועל השפעת נוסח המקור בלשון התרגומים בפרט. מילון זה הוא בבחינת השלמה למילונים הקיימים אשר עניינם הוא העברית של ימי הביניים, וייחודו בכך שהמקור הערבי המשוער ליצירת הצירופים בעברית מופיע בו ליד כל צירוף. השוואה כזאת אינה קיימת במילונים אחרים.

העיון בממצאי המילון מלמד כי ביטויים וצירופים רבים אשר נוצרו ככל הנראה בהשפעת הערבית, נהיו ברבות הימים לצירופים שגורים בפיהם של המתרגמים שפעלו בשנים שלאחר מכן. חשיבותו של המילון אינה מצטמצמת רק לדרכי יצירת הצירופים הפועליים בלשונו של ראב"ע, אלא גם באפשרות לבחון באמצעותו את מגוון התחדישים בתחום יצירת הצירופים הפועליים. יתרה מכך, השוואה לנוסח המקור הערבי שעמד לנגד עיניו של ראב"ע מאפשרת לראות בבירור את זיקתו האיתנה ללשון הערבית ואת מידת השפעתה על כתיבתו בלשון העברית.

המילון מאפשר הבנה טובה יותר של דרכי התפתחות הכתיבה העברית העצמאית באחת התקופות החשובות בתולדות הלשון העברית. אף שהמילון אינו אלא אוצר לשונו של מחבר אחד, אמנם מחלוצי הכתיבה העברית בתקופה זו, מילון זה מוסיף על הידע המצטבר על העברית המשוערבת, ובכך הולך ונרקם תיאור מדויק יותר של רובדי הלשון העברית ושל טיפוסי הכתיבה העברית בימי הביניים.

הערכים במילון מסודרים לפי סדר השורשים האלפביתי. ליד כל שורש מופיעים הצירופים הפועליים הרווחים בכתיבתו של ראב"ע (בטור השני), ולצדם (בטור השלישי) מופיעות דוגמאות לשימוש בהם. בטור הרביעי מופיע מראה

9 מ' גושן-גוטשטיין, תחבירה ומילונה של הלשון העברית שבתחום השפעתה של הערבית, ירושלים תשס"ו, עמ' 33-35. ועיינו גם במילון שם, עמ' 257-436. גושן-גוטשטיין מעיר כי מילונו הוא בגדר השלמה למילון של א' יהודה ול"אוצר המונחים הפילוסופיים" של י' קלצקי. המילון המוצע כאן גם הוא בבחינת השלמה לשלושת המילונים הללו.

המקום של המובאה המדגימה את השימוש בכל צירוף פועלי.¹⁰ בטור החמישי מוצגים חלק מן הצירופים המקבילים בערבית, בהנחה כי השפיעו על יצירת הצירופים בעברית.¹¹ לעתים מובא נוסח המקור בערבית בהשוואה לנוסח המתורגם.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
בהשפעת قال ب במובן "חשב", "האמין"	קה' א, ב	שלא יאמר אדם בלבו שיש בדברי העולם	אמר ¹⁴ ב	א-מ-ר
	צחות עב, 2	אמרתי בלבי אך דבר שפתים לך		
בהשפעת قال من	י"ד, 175	לא יצטרפו לעולם לאמר מהם עתיד	אמר מ ¹⁵	
מילת "על" כאן היא תרגום קבוע של "עַן" הערבית ¹⁷	עצי יג	לא היה נאצל עליהם זה השכל בכל עת ולא על הצורה	נאצל ¹⁶ על	א-צ-ל
בהשפעת طال مع	עב' ח, 2	כפי חלקיו הימים יאריכו עם היות השמש כנגד רביעית	ארך ¹⁸ עם	א-ר-ך

- 10 רשימת הקיצורים מופיעה בסוף הפריטים שבהם נמצאו דוגמאות, ברשימה הביבליוגרפית.
- 11 השערות אלו נוגעות רק לצירופים הערביים שבנוסח המקור שראב"ע תרגם לעברית.
- 12 השוואת הצירופים ללשון המקרא מבוססת על המילון BDB – Brown, F. S.R. BDB – Driver, and C.A. Briggs. A Hebrew and English. Lexicon of the Old Testament. Oxford 1907 (reper 1951).
- 13 ההערות בטור זה מכוונות כאמור להשפעת הערבית וכן להשפעת נוסח מקור מסוים בערבית. השוואות הנוסח מבוססות על מאגרי הלשון העברית לתקופותיה.
- 14 הצירוף "אמר בלבו" מופיע בכל תקופותיה של הלשון העברית ובכלל זה העברית הקלאסית, לכן אין הוא נחשב צירוף שהופיע בהשפעת הערבית אלא צירוף שהשימוש בו חודש בהשפעת הערבית.
- 15 במאגרי ספרות הקודש ובמילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון עברית לא נמצאה עדות לשימושים קודמים דומים.
- 16 הצירוף "נאצל על" נדיר בעברית הקלאסית והוא בגדר חידוש בהשפעת הערבית. לעומת זאת, הצירופים "נאצל ב", "נאצל מ" ו"נאצל ל" נמצאים בעברית המשוערבת. גושן-גוטשטיין מוסיף עליהם את "נאצל על", תשס"ו, 265.
- 17 תרגומי "ען" הקבועים הם: "בעד", "על" ו"מן". גושן-גוטשטיין מביא דוגמאות שונות עם המילה "על" מ"הכוזרי", וניכרת בהן השפעת "ען", תשס"ו, 264.
- 18 לא נמצאו צירופים דומים בעברית הקלאסית.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
اوضحت هناك في الافعال التي	דקי' 107	בארתי בפעלים		ב-א-ר
בהשפעת דחל עלי	מאזי' כד, 1	ובא ה"א... על מלת... ויבוא על כל פעל	בא על ¹⁹	ב-ו-א
בהשפעת גא עלי	מאזי' יט, 2	יש שם בא על בנין הפעלים והוא שם העצם		
בהשפעת דחל עלי	קה' ד, ב	יקבל כל מה שיבוא עליו מן השמים		
	קה' ה, יג	בענין רע שהביא על בעליו		
	קה' ז, ג	אם הוסיף המשגל יביא רעה על בשרו		
	קה' י, ט	עשה רע ותראה מה יבוא עליך		
	קה' יב, ח	היותו תואר השם כי לא יבוא על שם העצם		
אנ גא על וזנ	דקי' 187	אם בא על משקל ארץ שם		
אנ גא על וזנ פעל	דקי' 189	אם יבוא על משקל פועל שם שלא יהיה השני		
גא על בניה פועל	דקי' 34	הוא פעול בא על ענין פועל		
גא על الوجه المعروف	דקי' 133	בא על מנהגם		
בהשפעת גא עלי	י"ד, 128	בפתחות הפ"א יבוא על שני דרכים		
	במד' י, ט	נצחתם האויב הבא עליכם וקבעתם		
בהשפעת גא מע	ברא' ג, יב	ובא עם קמץ קטן בעבור שהוא סוף פסוק	בא עם ²⁰	
בהשפעת גא מע	ברא' ז, ה	כאשר צוה בא עם ביתו קרוב אל התיבה		

- 19 הצירוף "בא על" מופיע בעברית הקלאסית, אך השימוש בצירוף במקום "בא ב", כתרגום של גא על (למשל בתרגום המשפט אנ גא על וזנ פעל) מושפע מהערבית של ימי הביניים.
- 20 במשמעות "בא ב" המקראית. הצירוף "בא עם" נדיר בעברית הקלאסית, ומשמעותו "ביחד", "בלווית". לעתים הוא מצוין זמן בהשפעת מע, המשמשת לציון זמן בערבית. גושן-גוטשטיין מזכיר את הצירופים "בא ב" ו"בא על" כדוגמאות להשפעת הערבית של ימי הביניים, תשס"ו, 268.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
	צחות לד, 1	אחרי שבאה במקומות עם הפועל		
	דקי' 48	בא השם בוו נעלם ²²	בא ב ²¹	
	דקי' 119	בא בשרש יוד שהוא למד הפועל		
	דקי' 172	והכבד בא בשרש ²³		
	קה' ב, יז	ולא בא ממנו לשון יחיד	בא מ ²⁴	
	צחות לה, 2	ולא יבוא ממנו יחיד		
	צחות נו, 2	ע"כ יבוא מהם על משקלים אחרים		
	דקי' 39	בא לשון צו מן לשון יעץ		
	ברא' ז, ד	באותם השבעה ימים באו מעצמם מן הבהמה		
	מאז' מג, 1	כל פועל שתמצא מצטרף שבא ממנו עבר או עתיד		
	שמו' יח, ט	פועל עומד לא יבוא ממנו פעול כלל		
	שמו' כג, כו	כי מחוץ באו לו מקרים	בא ל	
	אסתר ד, יז	ובא פועל עבר תחת עתיד והטעם מחשבתה	בא תחת ²⁵	
	צחות מד, 2	בא פועל עבר תחת פועל עתיד		

21 הצירוף "בא ב" נמצא בעברית הקלאסית, אך נראה כי השימוש כאן נוצר בהשפעת הערבית והוא תוצאה של תרגום מילולי של הצירוף הערבי המופיע במשפטים המצוטטים כאן מנוסח המקור.

22 במשמעות "עם" אך בהשפעת הערבית, הנושאת גם משמעות זו.

23 לציון הדרך או האמצעי לפי השימוש המקראי.

24 הצירוף הפועלי "בא מ" נמצא בכל תקופות הלשון. השפעת הערבית ניכרת כאן בשימוש בו לציון המקור או המוצא, בדומה לצירוף הערבי בא מן.

25 הצירוף "בא תחת" נדיר בתקופות הלשון הקודמות, והוא רווח בעברית המשוערבת יותר משהיה רווח בתקופות אלו.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
	דקי' 63	כבד על הלשון לבטא בהם	בטא ב ²⁶	ב-ט-א
	דקי' 8	ביג'דיכ'פית יבטאו בהם העבריים על שני דרכים		
	דקי' 11	דע כי המבטא בהא ואף נעלמים		
	ש"ב יח, 1	הנער הקטן לא יכול לבטא בהם גם האד'י		
	דקי' 3	כי האות הנע שיבטא האדם בו		
	איוב מב, ה	התברר אצלם כי כמכות האלה לא יעשה השם	ברר אצל ²⁷	ב-ר-ר
	קה' ה, ז	כי הם גבוהים על אלה שמעלתם איננה שווה ²⁹	גבה על ²⁸	ג-ב-ה
	דב' כח, כ	שלא שמח במעשיו רק ידאג בו אחר יגיעתו ³⁰	דאג ב	ד-א-ג
	מאז' ד, 2	דבקים עם	דבק עם ³¹	ד-ב-ק
	מאז' מה, 1	וכל פועל שהוא דבק עם את פעם ישאר		
	ש"ב כד,	הפועלים היוצאים		

- 26 השורש ב-ט-א בכלל והצורה "לבטא" או "יבטלו" בפרט נדירים בלשון המקרא ובלשון חכמים. אבן-שושן, תש"ן, עמ' 164. השימושים אצל ראב"ע מושפעים מן הצירוף **ינטק ב**. לעומת זאת, בעברית המקראית נמצא הצירוף "לבטא בשפתיים" [ויקרא ה, 4] וכן הוא נמצא בתלמוד הבבלי [שבועות כ, א], [BDB, 1907, 104].
- 27 צורות הגזרות מן השורש ב-ר-ר נדירות בלשון המקרא, חוץ מצורת הפועל "התברר", BDB, 1907, 141.
- 28 צירוף זה נדיר בלשוננו של ראב"ע, והוא ציטוט מקהלת ה, ז: "הוא שרמזו שלמה בחכמתו ואמר 'כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם'".
- 29 גושן-גוטשטיין מעיר כי הצירוף מושפע מן הצירוף הערבי "מרתפעה עלי", תשס"ו, 275. לדעתי, ניכרת כאן השפעת המילה **ען**. בלשון המקרא נמצאים הצירופים "דאג ל", "דאג את" ו"דאג מן", BDB, 1907, 178.
- 30 שם, 275. מביא דוגמה לזו ומעיר כי השפעת הערבית אינה ברורה. לדעתי, יש כאן השפעה של הצירוף **יעתי** **ב**.
- 31 במקום אחר משתמש ראבע בצירוף "דבק ב": "זה הפסוק **דבק בעליון** איש חמס כי הוא עושה כל זה" [משלי טז, ל]. בלשון המקרא נמצאים הצירופים "דבק ב", "דבק ל", "דבק אל". הצירוף "דבק עם" אינו נמצא ברובד לשון זה, מלבד היקרות אחת: "יִכְלֶה תִּדְבְּקִין עִם-נְעֻלְתֵּי" [רות ב, ח], BDB, 1907, 180. בלשון ראב"ע רווח הצירוף "דבק עם" שמשמעו "התחבר אל", וניכרת כאן השפעת מע הערבית, המציינת פעולה זו של התחברות.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
	1	והעומדים כולם נדבקים עם המקום ועם הזמן		
	קה' ז, כז	זה הפסוק דבק עם הבא אחריו		
	קה' א, יג	יתכן היות ענין זה הפסוק דבק עם הבא		
	קה' ח, ה	ולא דבק עם הפסוק שאחריו		
	קה' י, יח	וזה הפסוק דבק עם הפסוק ש		
	ברא' 2 ג, כא	ועוד בעל הטעמים הפריש ממנו ואיננו דבק עם לדעת		
	קה' י, ט	והוא גם דבק בפסוק שלמעלה ³²	דבק ב	
	דק' 1	מדברים בהם באיגרותיהם ושיריהם	דבר ב	ד-ב-ר ³³
يستعملونها في خطبهم واشعارهم	ש"ב ב, 2	אותיות הגרון בשלשתם וירחיבו לדבר בהם		
	ישעי' מא, טו	אל תתמה בעבור שהכתוב ידבר עם ישראל בלשון נקבה	דבר עם	
	ברא' לא, כד	שתחשוב אתה שהוא טוב לו, לא תדבר לו להשיבו	דבר לו	
	י"ד, 92	הבי"ת אל יחיד מדבר בעד נפשו יאמר	דבר בעד	
	מאז' נה, 2	המדבר בעד שאינו נמצא זכר		
يسلكون بها على غير سبيل	דק' 1	ולא ידרכו בם על דרך אמת	דרך ב ³⁴	ד-ר-ך

32 מצאתי דוגמה אחת לשימוש בצירוף זה בקורפוס המחקר.

33 בלשון המקרא נמצאים הצירופים "דיבר אל", "דיבר את", "דיבר עם", "דיבר ל", "דיבר עלי", "דיבר ב", "דיבר לפני" ו"דיבר ביד", אך לא הצירוף "דיבר בעד", BDB, 1907, 181.

34 השורש ד-ר-כ בלשון המקרא נושא משמעות מעין "צעד", "רמס", "מתח" "קשר בכף הרגל", BDB, 1907, 202-204. כאשר נוספת לפועל "דרך" המילה הדקדוקית "ב" משמש הצירוף "דרך ב" לציון מקום התרחשותה של פעולה, ואילו בלשונו של ראבי"ע הוא מצוין כלי או אמצעי לעשיית הפעולה.

השורש	הצירוף	דוגמה ¹²	מקור	הערות ¹³
ה-פ-כ	הפך ב ³⁵	פועל קל נהפך בו אלף אחד	דקי' 33	فعلا خفيفا قلبت فيه الألف واوا
	הפך ל	נהפך זה האלף לוו נעלם	דקי' 33	
ז-ה-ר	הזהיר על ³⁶	להזהיר על אלה החלבים כי כל טהור בביתך יאכל אותו	במד' יח, יג	בהשפעת חזר عن
ז-כ-ר	הזכיר על ³⁷	ולא הזכיר על מצות ומרורים כי	שמו' יב, מב	בהשפעת זכר عن/على
		הנה הזכיר על כולם שהם מטמאים	ויקי' יח, כד	
	הזכיר תחת ³⁸	הזכיר תחת הקערות מזרקים ו תחת הכפות כפורים... ו תחת המנקיות	שמו' כה, כט	
		כאשר זכרתי בפעלים	דקי' 99	كما ذكرت في الأفعال
ז-ר-ח	זרח על ³⁹	כי השמש זורחת עליהם לפני שתזרח על האי בארבע שעות	שבת 67	

35 הפועל "נהפך" במובן "הופנה", "הוסב" רווח בלשון המקרא, והוא מופיע בצירופים כגון "נהפך ל", "נהפך אל" ו"נהפך על". לעומת זאת, הצירוף "נהפך בו" אינו נמצא ברובד לשון זה, חוץ מהיקרות אחת: "תעבונני כל-מתי סודי וזה-אֶהְבֶּתִי נֶהְפְּכוּ בִי" [איוב יט, יט]. ייתכן כי בלשון ראב"ע צירוף פועלי זה נוצר בהשפעת הצירוף הערבי **قلبت فيه**, המציין שינוי בתוך דבר או התהוות, BDB, 1907, 245.

36 השורש ז-ה-ר מופיע 22 פעמים במקרא, ומתוכן 12 פעמים בפעלים שתצורתם בבניין הפעיל. פעלים אלו מופיעים בצירופים "הזהיר מן" ו"הזהיר את מן" ולא נמצאות דוגמאות לצירוף "הזהיר על", BDB, 1907, 263. לפי מאגר ספרות הקודש והמילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית, נראה כי בתקופה מאוחרת יותר מופיע הצירוף "הזהיר על" בתלמודים. עם זאת, נדיר למצוא אותו שם, והוא מופיע כאשר הכתוב מבוסס על מובאה מקראית.

37 הפועל "זכר" מופיע במקרא ומשמעו "שמר דבר בדעתו", "הרהר". צורתיו שם הן "זָכַר", "נִזְכַּר" ו"הִזְכִּיר". הפועל "הזכיר" מופיע בצירופים "הזכיר אל", "הזכיר ל" ו"הזכיר ב" ולא נמצא שימוש בצירוף "הזכיר על", BDB, 1907, 269–270. הצירוף נמצא בלשון התלמודים ובלשון המדרשים, אך לעתים רחוקות: "המגריפה של טיט נטל והוציא את מוחו יא הזכיר עליו את השם והרגו" (תנחומא ילמדנו, 2). לא נמצאו צירופים דומים בעברית הקלאסית, ולכן נראה כי הצירוף נוצר בהשפעת הערבית.

38 אין עדות לשימוש בצירוף "הזכיר תחת" בלשון המקרא בכלל ולשימוש בו במובן "הזכיר במקום" בפרט, BDB, 1907, 269–270.

39 הצירוף "זרח על" מופיע במקרא פעמיים בלבד: "וַיִּשְׁפְּמוּ בְּבֶקֶר הַשְּׁמֶשׁ זָרְחָה עַל הַמַּיִם" [מל"ב ג, כב]; "אִם זָרְחָה הַשְּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ" [שמות כב, ב], BDB, 1907, 269–270.

השורש	הצירוף	דוגמה ¹²	מקור	הערות ¹³
ח-ב-ר	התחבר עם ⁴⁰	ואם יסתכל בהתחבר הפעול עם	דקי' 180	
		ואם תחברם עם הא הנקיבה	דקי' 150	إذا وصلتها بهاء التأنيث
		רק אם יתחבר עם שאר המכונים	דקי' 63	اتصلت بغيرها من المكينات
		זה המספר אם היה נחבר עם עשרה אמרו שנים עשר במ"ם	ימ"ס 144	
		ואת עמו או עם אחר נתחבר עמו	שמו' טו, יד	
		אם יתחבר עם נו"ן המדברים בעד נפשם	י"ד, 109	
	חיבר ב ⁴¹	חברתי בס בעזרת אלהי זה הספר	דקי' 3	وضعت فيها
		התחבר בשורש הזה ארבעה ענינים	דקי' 133	جمع هذا الاصل اربعة من المعاني
	התחבר על ⁴²	וחמשת מלכי האמורי נתחברו על יהושע	ברא' טו, טז	
		חברנו עליהם ששים של יצחק עלו ק"צ	שמו' ב, ב	
		מאות נקח לו שלושה ונחבר עליו השנים ויהיו חמשה	מס' 5	
		ואספו עליהם עמים- ואתחבר עליהם עמים	הו' 2, י	

40 השורש ח-ב-ר מופיע במקרא 26 פעמים. הוא נוצר בניינים אחדים ומשמעו "התאחד" ו"נקשר". עם זאת, הצירוף הפועלי "התחבר עם" אינו נמצא ברובד לשון זה, חוץ משלוש פעמים בספר דברי הימים [דה"ב כ, לה לז], BDB, 1907, 287. לפי המילון ההיסטורי, בעברית המשוערבת של ימי הביניים השימוש בצירוף "התחבר עם" נעשה רווח בהשפעת המילה הדקדוקית مع שבערבית: "ולא זכיתי להתחבר עמך ולראות פניך הנכבדים והנחמדים" (יוסף כוזרי, אגרת לחסדאי, 26).

41 הצירופים "חיבר ב" ו"התחבר ב" אינם נמצאים במקרא, BDB, 1907, 287. גושן-גוטשטיין מזכיר את הצירוף "חובר ב" בעברית המשוערבת, תשס"ו, 294.

42 הצירופים "התחבר עלי", "חיבר עלי" ו"נחבר עלי" אינם נמצאים בלשון המקרא ובמקומם רווח השימוש בצירוף "התחבר אל", BDB, 1907, 287. גושן-גוטשטיין מזכיר את הצירוף "חובר עלי" בעברית של ימי הביניים: "חובר חוט על חוט", תשס"ו, 293. במילון ההיסטורי נמצא הצירוף "נתחבר עלי": "לעגלון נתחברו על המוני לשאפם" (רס"ג, סליחות לארבע הצומות).

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
בהשפעת يتجدد عليه	ויק' כ, יח	ואם נדר תתחדש עליו עון כנגד הראשון אם אל ישלם נדרו	תתחדש על ⁴³	ח-ד-ש
בהשפעת الحدث فيه	דקי' 10	שהתחדש בהם כמו שכור גבור שהו נוסף למשך לבדו ואיננו שורש	תתחדש ב ⁴⁴	
من أجل المد الحدث فيها	דקי' 7	בעבור המשך שהתחדש בהם כמו שכור גבור שהו נוסף למשך לבדו		
בהשפעת قوي عليه	קה' ד, יב	ואם יתחזק עליו אדם אחד	תתחזק על ⁴⁵	ח-ז-ק
	ברא' א, ו	תתחזק האור על הארץ ורוח יבש		
	שמו' יז, ג	כאשר תתחזק עליהם הצמא		
	ישע' ח, יא	כאשר תתחזקה עלי הנבואה		
	איוב יח, ט	הפח בעקבו יתחזקו עליו הצמאים		
בהשפעת تبدل	מאז' ו, 2	יתחלף עם קמץ	תתחלף עם ⁴⁶	ח-ל-ף

43 הצירוף "התחדש על" אינו נמצא במקרא, BDB, 1907, 294. גם בתלמודים לא נמצאו צירופים מעין זה ואף לא בעברית של ימי הביניים. נראה כי צירוף זה נוצר בהשפעת הצירוף يتجدد عليه בערבית. גושן-גוטשטיין מצטט שתי דוגמאות נוספות לצירופים מעין אלו, שהשפעת הערבית ניכרת בהם, תשס"ו, 295.

44 לא נמצאו דוגמאות של הצירוף "התחדש ב" במקרא ובתקופות הלשון שלאחר מכן, ובכלל זה העברית המשוערבת.

45 בלשון המקרא נעשה שימוש בצירופים "חזק עלי", "חזק מן", "חזק את", "חזק ל", "התחזק ב", "התחזק עם". הצירוף "התחזק על" מופיע פעם אחת בלשון המקרא: "וַיִּתְחַזַּק שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד עַל מַלְכוּתוֹ וַיְהִי אֶלְהֵי עַמּוֹ" [דה"ב א, א], BDB, 1907, 304. לא נמצאו דוגמאות לשימוש בצירופים אחרים המופיעים בלשון ראבי"ע. בעברית המשוערבת נמצאות דוגמאות מועטות שהשפעת הערבית ניכרת בהן: "כי המצריים **תתחזקו על** העם למהר לשלחם מן הארץ" (ספר המצות, לוי בן יפה הלוי, מועדים ט, יב). גושן-גוטשטיין מזכיר צירופים מעין "חזק על" (בהשפעת يقوى على الحارة), "התחזק על" ו"חזק על". והוא קובע צירופים אלו נוצרו בדרך הערבית, תשס"ו, 296.

46 השורש ח-ל-פ מופיע בלשון המקרא 28 פעמים ולרוב תצורתו בבניין קל ובבניין הפעיל אך לא בבניין התפעל. הצירוף "התחלף עם" אינו מופיע כלל במקרא, BDB, 1907, 322. במילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית לא נמצאו שימושים דומים בצירוף "התחלף עם" בעברית המשוערבת. גושן-גוטשטיין מזכיר את הצירוף "חלף על" שמשמעו

השורש	הצירוף	דוגמה ¹²	מקור	הערות ¹³
				مع
		יתחלף היוד עם ואו נעלם בפועל שעבר כמו נודע	מאז' יז, 1	
		הוא יתחלף עם וא"ו בסוף המלה	מאז' טו, 2	
		ויתחלף יו"ד עם אל"ף והפך אמרו ויתחלף עם סמ"ך ועם צרי	י"ד, 106	
		מזה הענין נחלף היוד בהא	צחות כג, 2	
	חלף ב	יתחלף בשורק בלשון עבר	דק' 114	ابدلت الهاء من الياء
	התחלף תחת ⁴⁷	בעבור כי אות ט' מתחלף תחת ת' ישרת בראשונה	מאז' ו, 1	
ח-ל-ק	חלק על ⁴⁸	ארצות הוא שהיישוב נחלק על שבעה	י"מ לו, 1	
		חלקו ימי השנה על שנים עשר	ברא' א, ג	בהשפעת יתקדם על ⁴⁹
		ונחלק העולה על האמצעי הנודע	שמו' יב, ב	
		אנחנו צריכים לחלקו על ארבע תקופות השנה	מס' 47	
		אמרו חכמי התושיה כי הזמן מתחלק על שלושה	עב' ו	
		דע כי נחלקים על שנים חלקים כל הפעלים שניים או שלישיים	אח' 30	
		חלקתי ספרי על שלשה חלקים	צחות מב, 2	
			דק' 3	وقسمت كتابي هذا على ثلث مقالات

"התנגד" וצירופים נוספים שנגזרו מן השורש ח-ל-פ: "התחלף על", "הוחלף מן", "חולף מן", "התחלף ל", "תשס"ו, 299-300.

- 47 נראה כי הצירוף "תחלף תחת", חידושו של ראבי"ע הוא, וכי הוא נוצר בהשפעת הערבית. פעלים שנגזרו מן השורש ח-ל-ק, שמשמעו "הפריד לחלקים", מופיעים בלשון המקרא בבניינים פיעל, נפעל, והתפעל, ובדרך כלל הם מצטרפים למילה הדקדוקית "לי". לעומת זאת, לא נמצא צירוף פועלי עם המילה "על". נראה כי הצירוף "חלק על" מושפע מן הפועל הערבי قسم. זהו פועל יוצא בערבית, והוא מצריך שני מושאים ואת המילה הדקדוקית על.
- 49 גושן-גוטשטיין מעיר כי הצירוף מופיע בעברית המשוערבת במקום "התחלק לפי, בין, בהתאם, ל", תשס"ו, 300.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
	מס' 14	המספר המחולק עליו גדול ממנו ואם היה באחדים		
الجارية على هذه الشروط	דק' 5	בתחלתו שחנה בו על זה הדרך	חנה (בו) ⁵⁰	ח-נ-ה
בהשפעת פתש عن/على	קה' י, א	שלא חפש על נשיו מה היו עושות	חיפש על ⁵¹	ח-פ-ש
	שמו' כה, יח	כאשר חפשתי על מלת כרובים		
	ויקי' יד, ד	אין צורך לחפש על האזוב		
	צחות לד, 1	והנה חפשתי ודקדקתי עליה ומצאתי כי איננה		
	שבת 65	ועתה אשוב לחפש על שנת התורה		
בהשפעת ייחש عن/على	ש"י י, 1	החוקר על דברי המלוכה של בשר ודם	חקר על ⁵²	ח-ק-ר
	עצ' ו	וחקרתי על זה העניין ומצאתי שהם		
	ר"ח 1	כל משכיל שיחקר על זאת החכמה יתבונן בתנועת השבעה		

- 50 הפועל "חנה" מופיע בלשון המקרא בצירופים "חנה ב", "חנה לפני", "חנה נגד", "חנה על", "חנה את פני", "חנה אל" ו"חנה ל" שמובנם "נטה", "שקע", "הפסיק הליכתו" ו"הקים מחנה". אם כן, נראה כי ראבי"ע מאמץ כאן את הצירוף המקראי "חנה ב", אך לא את הצירופים האחרים. BDB, 1907, 333.
- 51 הפועל "חיפש" שמשמעו "ביקש" או "השתדל למצוא" אינו רווח בלשון המקרא, והיקרויותיו מועטות ביותר. הצירוף "חיפש על" אינו מופיע כלל במקרא, BDB, 1907, 334, לעומת זאת, הצירוף רווח בכל טיפוס הכתיבה של ראבי"ע, כנראה בשל השפעת הערבית. גושן-גוטשטיין קובע כי הצירוף "חיפש על" הוא תרגום של הצירוף הפועלי פתש عن, תשס"ו, 305.
- 52 גושן-גוטשטיין קובע כי הצירוף "חקר על" הוא תרגום של بحث عن/على, פתש על תשס"ו, 305-306. הפועל "חקר" במובן "בדק" או "דרש" מופיע בלשון המקרא 17 פעמים, אך הצירוף "חקר על" אינו מקראי, BDB, 1907, 350. צירוף זה רווח בלשון החיבורים העצמאיים של ראבי"ע, ונראה כי נוצר בהשפעת הערבית.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
בהשפעת <i>بظن</i>	קה' ה, א	ויחשוב בלבו שהוא עומד לפני מלך	חשב ב ⁵³	ח-ש-ב
	קה' ה, יב	וענין יעשם בצל שיחשוב במחשבתו		
	דקי' 42	יש מי שיחשוב בו כי פא הפעל נעדר		
	ברא' כד, יד	והעבד חשב בלבו כי אין עם נדיב		
	שמו' 2 ז, יא	אנשי שקול הדעת חשבו בלבם לדעת זה הפלא		
لم يسأل عن الواو الساكنة	דקי' 2	ולא חששו בו נח השוכן	חשש ב ⁵⁴	ח-ש-ש
בהשפעת <i>يسألون مع</i>	דקי' 110	חוששים עם איזה תנועה יתנועע הירוד	חשש עם ⁵⁵	
	עצ' כ	תבקש ממנו לומר לך האיך יחתוך עליו ככבים אחדים	חתך על ⁵⁶	ח-ת-ך
كما ظن قوم	דקי' 127	איננו מזה השורש... וטעו בו רבים	טעה ב ⁵⁷	ט-ע-ה

- 53 הצירוף "חשב בלבו" מופיע פעמיים במקרא: "אל תחשבו בלבבכם" (זכריה ז, י). לעומת זאת, הצירוף "חשב בו" אינו מופיע כלל בלשון המקרא, BDB, 1907, 362. נראה כי השימוש בצירופי "חשב ב" בלשון ראב"ע מחודש בהשפעת הערבית. הצירוף מופיע בשלושת טיפוסים הכתיבה של ראב"ע. גושן-גוטשטיין מדגים את השימוש בצירוף זה בעברית המשוערבת: "לא חשב בארסטו שהוא" [מו"נ ב ט"י, רנב], תשס"ו, 307.
- 54 השורש ח-ש-ש אינו מקראי. הוא רווח במשנה, בתלמודים ובעברית המשוערבת, BDB, 1907, 366. נראה כי השימוש בו בלשון ראב"ע מושפע מערבית. מאידך היה מצופה כאן לשימוש "בחשש עלי" אך ניכרת החלפת מילות היחס עלו- ב בלשונו של ראב"ע במקרים רבים. להרחבה בנושא השימוש במילים הדקדוקיות בלשונו של ראב"ע ראו ת' קיזל, השתקפות המונח מילים דקדוקיות בחיבורי רבי אברהם אבן עזרא. אורשת ז (תשע"ז), 79-105.
- 55 לא נמצאו היקרויות של צירוף זה בלשון המקרא, בלשון חכמים או בעברית המשוערבת של ימי הביניים.
- 56 השורש ח-ת-ך מופיע פעם אחת בלשון המקרא, BDB, 1907, 367. ובתקופה שלאחר העברית המקראית הוא נמצא בתלמודים ובמדרשים. הוא מופיע בלשון החיבורים העצמאיים, ונראה כי נוצר בהשפעת הערבית.
- 57 השורש ט-ע-ה מופיע פעם אחת בלבד בלשון המקרא: "ען וְנָעַן הַטְּעוּ אֶת עַמִּי לְאֵמֹר שְׁלוֹם וְאֵין שְׁלוֹם" [יחזקאל יג, ט], BDB, 1907, 380. נראה כי השימוש בצירוף "טעה ב" נוצר כתוצאה של תרגום לצירוף בערבית *أخطأ به*. גם כאן במקור הערבי חסרה מילת היחס ב אך כנהוג בערבית לעתים מושמטת מילת היחס בהתאם להקשר התחבירי וכנראה ראב"ע שהכיר היטב את הערבית מילדותו תרגם בהתייחס לכך.

השורש	הצירוף	דוגמה ¹²	מקור	הערות ¹³
י-ס-ף	הוסיף ב	ואם הוסיפו בו הא הנקיבה נאמר נאספה בהעמדת הקמצות	דק' 36	ان الحقنا بها هاء التانيث قلنا
		והוסיפו בו נח אחר הנוספים להשלים בו מה שיחסר מהם	דק' 62	وزادوا فيها ساكنا بعد اللواحق
		נוספים בפעלים ובשמות	דק' 125	تزداد في الأفعال والاسماء
		בעבור הו הנוסף בו	דק' 145	الواو الزائدة فيه
		שלא תתערב המלה עם הנו"ן הנוסף בעתיד	שמו' 2 ב, יז	
		השורק עם הה"א הנוסף באשר לא נקרא שם פעלו	מאז' ז, 1	
	הוסיף עם	מתכונתם להוסיף מ"ם עם הפועל	צחות סד, 2	
י-צ-א	יצא על ⁵⁸	עמלק יצא על ישראל במתי מעט ויזנב אחריו	שמו' 2 יג, יז	בהשפעת خرج على
	יצא ב ⁵⁹	ויהיה יוצא בענין אחר והמלה אחת	מאז' מד, 2	
		רדפתי אחריהם ויצאתי בעקבותיהם	מאז' נו, 2	
		היו קרובים אל מצרים והאחרים יצאו בו ביום כי קהל רב היה	שמו' יב, לא	
י-ר-ה	ירה על ⁶⁰	להורות על השורש	מאז' ג, 1	تدل على

58 אף שהשורש י-צ-א רווח מאוד בלשון המקרא, הצירוף "יצא על" מופיע במקרא שלוש פעמים בלבד: "ויצא יוסף על ארץ מצרים" [בראשית מא, מה], [BDB, 1907, 422-426]. צירוף זה נמצא בלשון התלמודים ובעברית המשוערבת, ונראה כי השימוש בו מחודש בהשפעת הערבית.

59 הצירוף "יצא ב" מופיע פעמיים בלבד בלשון המקרא (שם, שם). צירוף זה ואחרים שיש בהם שימוש בפועל ומילת יחס שאינם רווחים במקרא ואף נדירים ובלשונו של ראבי"ע הפכו לנפוצים מלמדים כי דרכם ללשונו היתה בהשפעת הערבית שצירופי יחס מהסוג נפוצים בה. אך, יש שיטענו כי זו היתה דרכו של ראבי"ע בחידושי צירופים נדירים מהמקרא. נראה כי לדרך הראשונה יש סבירות רבה יותר. במקרים רבים כאן במאמר מובאות דוגמאות שאינן מושוות למקבילותיהן בערבית מאחר והן לקוחות מספרים, שאין בידינו תרגומים להם בערבית או שנכתבו מלכתחילה בערבית. יחד עם זאת, כללנו מקצת מדוגמאות אלה כדי להראות שצירופים דומים היו נחלתם של כל כתבי ראבי"ע מה שמחזק את הטענה בדבר השפעת הערבית על לשונו בשלושת טיפוסי הכתיבה.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
	מאז' ה, 1	יורה על פירוש הפסוק		
	מאז' ה, 2	יורה עליו תוספת ה"א הידיעה		
	מאז' ח, 2	פתחת גדול שמו יורה עליו		
	מאז' י, 1	סימנו קו להורות על הגלגל		
	מאז' טו, 1	ובא במלחמה ויורה על זה שאין שם		
	קה' א, א	הפסוק שיש אחריו יורה עליו		
والدليل عليها	דק' 105	ויורה עליו (והפשתה והשעורה)		
تدل على اول اصله	דק' 106	שתורה על ראש הפועל אם הוא נון		
الدالة على ان הרבה	דק' 103	שיורה ההא הראשון על בנין הכבד		
الذي يدل على ذلك في	דק' 103	וכן יורה על הבנין הכבד במלת יורה		
اذا استقلوا فعلا	דק' 15	כאשר יכבד עליהם פועל	כבד על ⁶¹	כ-ב-ד
	ברא' 2 ג, א	כי אין אברי הדבור מוכנים בו לדבר	מוכן ב ⁶²	כ-ו-נ
لا يرده الا معاند	דק' 13	לא יכחש בו אלא חסר דעת	כחש בו ⁶³	כ-ח-ש
בהשפעת دخل	מאז' יב, 1	לא מצאנוהו שנכנס על פועל עבר	נכנס על ⁶⁴	כ-נ-ס

- 60 השורש י-ר-ה רווח בלשון המקרא, אך הצירוף "הורה על" או "להורות על" אינו נמצא במקרא, BDB, 1907, 434. לעומת זאת, בעברית המשוערבת רווח מאוד צירוף זה בהשפעת הערבית. הצירוף רווח בכל טיפוס הכתיבה של ראבי"ע.
- 61 הצירוף "כבד על" מופיע בלשון המקרא: "כי כבדה העבודה על העם הזה" [נחמיה ה, יח], BDB, 1907, 458. ונראה כי השימוש בו בלשון ראבי"ע חודש בהשפעת הערבית. הצירוף רווח בעברית המשוערבת: "לו באה תינו במלה הזאת אחרי השין היה כבד על הלשון מוצא שתי האותיות" [מנחם, תשובות, ד].
- 62 הצירוף "מוכן ב" נמצא לעתים נדירות בלשון המקרא, והוא מופיע פעמיים בלבד: "טפח אֶחָד מוֹכְנִים בְּבֵית סָבִיב סָבִיב", BDB, 1907, 465.
- 63 לצירוף "כחש ב" שבע היקריות בלשון המקרא, BDB, 1907, 471.
- 64 הצירוף "נכנס על" אינו מקראי, BDB, 1907, 488. נראה כי צירוף זה נוצר לפי הצירוף הערבי נחל על או جاء على. משמעו בלשון ראבי"ע: "הצטרף אל", "התחבר עם" (או "התחבר אל") ו"נוסף ל" (או "נוסף אל"). הצירוף "נכנס על" רווח בעברית המשוערבת

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
	עליה			
	מאז' כג, 2	לא מצאנו ה"א הידיעה שנכנס על פועל... ואין צורך לומר כי יכנס על שמות התאר... רק לא יכנס על שם		
	מאז' מב, 2	שמות בני אדם אם הם פרטים לא יכנס עליהם הא ידיעה		
	מאז' מה, 2	ואם יכנס ויו עליו פעם יהיה בעבר		
	אזא דחלת עליה הא	באשר יכנס עליו הא הידיעה		
	למא דחלת על الالف الهاء	עשו במלת אזקים כאשר נכנס על האלף ההא והבית		
	אזא דחלת על الالف احد هذه الاربع احرف	אם יכנס עליו אחד מארבע אותיות והם		
	אזא דחלת על عين او حاء	כאשר יכנס על אחד מן א,ה,ח,ע,ר,		
	فلما دحلت واو العطف عليه	כאשר נכנס וו החיבור עליו נפל היוד		
	وادخلوا عليها الهاء	יתחפך לוו והכניסו עליו ההא להורות על הבנין		
	השם ד, 1	הכניסו ה"א הדעת על שם מקום		
	מס' 2	אם תכפול ט' על ז' יהיה המחובר ס"ג והנה ג' לשמאלו וו'	כפל על ⁶⁵	כ-פ-ל
	בהשפעת تضاعف على	כאשר תכפול זה המספר על ז' יהיה העולה אלפים		
	בהשפעת نضاعف على	נכפול אלה על אלה ועולה נחלקנו על מרובע המורה		
	י"ד 155	והנה נכפל הפ"א על העי"ן		

במשמעות זו, ונמצאות דוגמאות רבות לשימוש בו בתקופה זו (גושן-גוטשטיין, תשס"ו,
326).

הצירוף "כפל על" אינו מקראי, BDB, 1907, 495. נראה כי הוא נוצר בהשפעת הצירוף 65
تضاعف على בערבית. הצירוף רווח בכל טיפוס הכתיבה של ראב"ע.

השורש	הצירוף	דוגמה ¹²	מקור	הערות ¹³
		וחסר הלמד וכן בשמות		
		כי לא כפל האורך על הרוחב כמשפט	שמו' כז, יב	
	כפל עם ⁶⁶	ותכפול הסוף עם כל המספר תמצא האחדים	שמו' ג, טו	
כ-פ-ר	כפר בעד ⁶⁷	הפסוק ה' הטוב יכפר בעד אלה שהזכיר למעלה	מאז' ה, 1	
כ-ר-ח	הכריח על ⁶⁸	ויכריחם על דבר שאינם חפיצות בו	ברא' לב, מט	בהשפעת אג'ר علی
ל-ע-ג	לעג על ⁶⁹	וילעג על האומרים שהמלה מגזרת תדשא הארץ	צחות יג, 2	
		והנה לעג על האומר הן נמצא האדם	צחות מז, 2	
		אז קם רב יהודה בן בלעם וילעג עליו כי איך יהי הכבוד נפש	ש"י יד, 1	
		היו בני אדם מלעיגים עליו	ש"ה ח, יא	
מ-צ-א	נמצא על ⁷⁰	מזה השורש נמצא על משקל פעול	דק' 45	من هذا الاصل جاء على بنيتة
		הם נמצאים על זה הדרך באמצע המלה מעטים	דק' 8 7	اما في وسط الكلم فلم يتفق ان ياتيئا منه في ال מקרא
		ידוע אם הכנסנו יוד שאינו נמצא על יבש שהוא פועל עבר	דק' 42	اذا ادخلنا ياء الغائب على يمش

66 גם הצירוף "כפל עם" אינו מקראי. לא נמצאו צירופים מעין זה בעברית המשוערבת.

67 נראה כי הצירוף "כפר בעד" מקורו בעברית המקראית, BDB, 1907, 498.

68 הצירוף "הכריח על" אינו מקראי, אלא הוא נוצר בתקופת העברית המשוערבת, כנראה בהשפעת הערבית.

69 צירוף "על" עם פועל הגזור מן השורש ל-ע-ג מופיע פעם אחת במקרא: "וַיִּכְעַס הַרְבֵּה וַיִּלְעַג על הַיְהוּדִים" [נחמיה ג, ג], BDB, 1907, 549. נראה כי השימוש בצירוף זה מחודש בהשפעת הערבית, שבה הפועל המקביל ל"לעג", يسخر, מצריך את המילה הדקדוקית "על".

70 הצירוף "נמצא על" אינו מקראי, אף שהשורש מ-צ-א רווח בלשון המקרא. לא נמצאו דוגמאות לצירופים דומים בלשון המקרא, BDB, 1907, 593-594. לעומת זאת, הצירוף רווח בלשון התוספתא: "נמצא על פסיקא שלה הרי זו טמאה" (תוספתא, נידה ו, יב) ובעברית המשוערבת. נראה כי השימוש בצירוף זה בלשון ראבי"ע חודש בהשפעת הצירופים הפועליים جاء على, دخل على. הצירוף רווח בשלושת טיפוסים הכתיבה של ראבי"ע.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
	י"ד, 103	יחיד שאיננו נמצא על כל הבנינים		
	צחות לה, 2	ויש שימצאו על לשון רבים ולא יבא		
	צחות נה, 2	ויש שימצא על שני דרכים החל רש		
	מאזי כג, 1,2	ודע כי הא הידיעה לא ימצא עם סמוך ונצמד... וימצא הא הידיעה עם הפועל כמו 'האומר'	מצא עם ⁷¹	
	י"ד, 107	וימצא עם מלת הדבק כמו חבריו		
	מאזי מה, 1	את תמצא עם הפועל והפועל לכן ברוב הוא עם הפועל		
	דקי' 179	לא ימצאו עם אותיות הנח כי עם האלף		
	שם ב, 1	נמלך עליו לכו	נמלך על ⁷²	מ-ל-ך
	ברא' ב, ג	בעבור שנמשל האדם אל עץ והנה שיח	נמשל אל ⁷³	מ-ש-ל
	מש"ב יב	חורבן האקלימים ויותר אם יביטו עליהם אחת מן התחתונים	הביט על ⁷⁴	נ-ב-ט

- 71 הצירוף "מצא עם" אינו מקראי ואף אינו נמצא במשנה ובתלמודים, BDB, 1907, 593–594. לפי מאגר ספרות הקודש והמילון ההיסטורי, גם בעברית המשוערבת הוא נמצא לעתים נדירות, ונראה כי השימוש בו מושפע מערבית: جاء مع, دخل مع.
- 72 השורש מ-ל-ך רווח בלשון המקרא, אך הצירוף "נמלך על" מופיע פעם אחת בלבד: "וַיִּמְלֹךְ לְבִי עָלַי וְאַרְיֵה אֶת הַחֲרִים וְאֶת הַסְּגָנִים" [נחמיה ה, ז], BDB, 1907, 574. גם בלשון המשנה ובלשון התלמודים נמצא צירוף זה לעתים רחוקות, וכן גם בעברית המשוערבת.
- 73 הצירוף "נמשל אל" מופיע פעם אחת במקרא, בסדר איברים שונה: "גַּם אֶתָּה חֲלִיתָ כְּמוֹנֵי אֱלֵינוּ נִמְשַׁלְתָּ" [ישעיהו יד, ז], BDB, 1907, 605. בדומה לכך, נדיר למצאו בעברית המשוערבת.
- 74 הצירוף "הביט על" מופיע פעם אחת במקרא: "לְמַעַן הִבִּיט עַל קְעוּרֵיהֶם" [חבקוק ב, טו], BDB, 1907, 614. צירוף זה מופיע לעתים רחוקות בלשון המשנה, בלשון התלמודים ובעברית המשוערבת. נראה כי השימוש במילה הדקדוקית "על" אחרי הפועל "הביט" מושפע מהצרכת הפועל המקביל לפועל זה בערבית.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
	דק' 123	ואחשוב כי רצו לנהוג בו כמנהג	נהג ב ⁷⁵	נ-ה-ג
واظنهم ذهبوا به مذهب				
	דק' 101	הסגול שיתנועע בו היוד כמו פתח ויפנה	נע ב ⁷⁶	נ-ו-ע
لأن الياء محرّكة بالفتح لأن الألف بعدها مفتوحة				
	דק' 4	כי היוד נע בפתח בעבור היות האלף שאחריו פתוח		
اسقطوا منها ما ليس بالساقط				
	דק' 2	הפילו מהם מה שאיננו נופלים	הפיל מן ⁷⁷	נ-פ-ל
كما اسقطوها أيضاً من				
	דק' 45	כאשר הפילוהו מן יכלהו ויכלהו		
الواقع في حروف اللين				
	דק' 3	ראיתי זה השנוי הנופל באותיות הנח	נפל ב ⁷⁸	
التغيير الواقع في حروف اللين				
	דק' 3	השנוי הנופל באותיות הנח לבדם		
	קה' יב, ו	כאלו ישתלשל לא ישיג אל המבוע	השיג אל ⁷⁹	נ-ש-ג
	ברא' ה, א	שנתן בו השם כח תולדות להוציא דמותו	נתן ב ⁸⁰	נ-ת-ן
	מאז' ב, 1	הילדים האלה ארבעתם נתן בהם האלהים חכמה		

- 75 הצירוף "נהג בו" אינו מקראי, אך הצירוף "נהג ב" מופיע במקרא פעמיים ומשמש לציון הכלי או לציון הדרך, BDB, 1907, 624. לעומת זאת, הצירוף "נהג ב" רווח במשנה, בתלמודים ובעברית המשוערבת. נראה כי צירוף זה בלשון ראבי"ע הוא תרגום הצירוף הערבי ذهبوا به.
- 76 הצירוף "נע ב" אינו מקראי, BDB, 1907, 631. ואף נדיר למצאו בתקופות הלשון האחרות. נראה כי השימוש בו אצל ראבי"ע מושפע מהצירוף הפועלי محرك ب, שבו המילה הדקדוקית "ב" מוצרכת אחרי הפועל.
- 77 הצירוף "הפיל מ" נמצא בלשון המקרא לעתים רחוקות, BDB, 1907, 656-658. כן הוא נדיר בלשון המשנה ובלשון התלמודים ורווח יותר בעברית המשוערבת. נראה כי השימוש בו מושפע מהצירוף הערבי اسقط من.
- 78 הצירוף "נפל ב" המציין מקום אינו מקראי. צירוף זה נמצא במשנה, בתלמודים ובעברית המשוערבת במשמעות דומה למשמעות שבלשון ראבי"ע. נראה כי השימוש בו מושפע מהצירוף הערבי واقع في, והשווה גושן-גוטשטיין, תשס"ו, 350.
- 79 הצירוף "השיג אל" אינו מקראי והוא נמצא בעברית המשוערבת בלבד.
- 80 הצירוף "נתן ב" רווח במקרא, במשנה, בתלמודים ובעברית המשוערבת. לפי מאגר ספרות הקודש והמילון ההיסטורי, נראה כי השימוש בו בלשון ראבי"ע חודש בהשפעת הצירוף הערבי اعطى به.

השורש	הצירוף	דוגמה ¹²	מקור	הערות ¹³
	נתן על ⁸¹	לא יכולתי לבדי שאת אתכם והוצרכתי לתת עליכם שרי אלפים	שמו' יח, א	בהשפעת يضع على
		והשכר הוא שיתן עליכם ברכה	שמו' לב, כט	
ס-כ-ל	הסתכל ⁸²	ואם יסתכל בהתחבר הפועל עם מלות אחרות	דק' 180	انظر الى ادراج الكلام
ס-מ-ך	סמך ב ⁸³	אם יסמכו בהפעיל תו הפועל נעדר היוד	דק' 41	إذا وصلوا הפועל تاء الفعل
	סמך עם ⁸⁴	הוא רחוק מאוד להיותם סמוכים עם הנקבה	צחות מז, 1	
	סמך אל ⁸⁵	סמך הבל אל הבלים	קה' א, ב	
	סמך על ⁸⁶	יאחזו העברים דרך קצרה כי יסמכו על דעת הקורא	צחות לא, 2	בהשפעת يضيف على
		אל תתמה איך נסמך על פועל עבר	ברא' א, 1	
		אם יהיו ג' מספרים סמוכים על הסדר מארבעה ומעלה	אח' 45	
ע-ד-ר	נעדר מן ⁸⁷	עין הפועל נעדר מן צימתוני	דק' 89	عين الفعل ساقطة من

- 81 צירוף זה נדיר בכל תקופות הלשון, ונראה כי השימוש בו בלשון ראב"ע הוא בבחינת השפעת הערבית.
- 82 לפי מאגר ספרות הקודש והמילון ההיסטורי, צירוף זה אינו מקראי, אך הוא נמצא במשנה, בתלמודים ובעברית המשוערבת. בלשון ראב"ע הוא תרגום של הצירוף انظر الى.
- 83 צירוף זה אינו מקראי, ואף נדיר למצאו במשנה ובתלמודים. הצירוף נמצא בעברית המשוערבת, BDB, 1907, 701.
- 84 צירוף זה אינו מקראי וכן אין הוא נמצא בתקופות הלשון המאוחרות ללשון המקרא, BDB, 1907, 701.
- 85 הצירוף "סמך אל" או "סמך ל" מופיע פעמיים בלבד בלשון המקרא, BDB, 1907, 701. נראה כי השימוש בצירוף זה בלשון ראב"ע מושפע מן הצירוף הפועלי اضافة الى.
- 86 הצירוף "סמך על" במובן "התווסף ל" אינו מקראי, אך הצירוף "נסמך על", שמובנו "נשען" נמצא ברובד לשון זה. נראה כי השימוש בצירופים הפועליים שנגזרו מן השורש ס-מ-כ בלשון ראב"ע חודש בהשפעת הערבית, מאחר שהפועל הערבי המקביל לפועל "סמך" או "נסמך" מצריך את המילה הדקדוקית على, המקבילה למילה "על".
- 87 הצירוף "נעדר מן" אינו מופיע בלשון המקרא, אך הצירוף "נעדר ל" מופיע במקרא פעם אחת בלבד: "וְלֹא נֶעְדַר-לָהֶם מִן-הַקֶּטֶן וְעַד-הַגְּדֹל" (שמי"א ל, יט), BDB, 1907, 727. הצירוף "נעדר מן" נדיר בלשון המשנה ובלשון התלמודים, אך הוא רווח בעברית המשוערבת.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
	י"ד, 85	טעמים יתהלל בנפשו ויעוז במחשבתו	יעוז ב ⁸⁸	ע-ו-ז
	ברא' 2 ב, יח	האדם צריך למי שיעזור אותו כאשר פירש קהלת	עזר את ⁸⁹	ע-ז-ר
	רות ב, ד	לעזור אתכם בעבור שהיו עמלים		
	קה' א, א	לחבר הדברים שיעלו על הלב	עלה על ⁹⁰	ע-ל-ה
	קה' א, יא	לבאר כל הדברים שיעלו על לב		
	שמו' ד, כד	בא חולי על משה מהשם שלא עלה על לבו		
	ש"ב טו, 2	מנהגי לכתוב כל אשר יעלה על לבי		
	ברא' כח, יב	שיעלו המלאכים בו להודיע הדברים אחר שהתהלכו בארץ	עלה ב	
	דק' 200	לא יעלה במחשבת איש שיתנועעו		
בהשפעת וوقف עלי	מאז' א, 1	עמדו על מכוניו	עמד על ⁹¹	ע-מ-ד
	מאז' טז, 2	יעמוד היוד על מתכונתו בכל מיני הצטרפו		
ثبت فيه الساكن الاول	דק' 182	משלשה אותיות יעמוד בו השוכן הנח	עמד ב ⁹²	

- 88 הצירוף "יעוז ב" אינו מקראי, ואין הוא נמצא במשנה ובתלמודים.
- 89 הצירוף "עזר את" רווח בלשון המקרא, BDB, 1907, 740. בתלמודים ובמשנה מופיע הצירוף לעתים רחוקות ביותר, והוא נעשה רווח יותר בעברית המשוערבת, אם כי בלשונו של ראב"ע הוא נדיר למדי. ראב"ע כמעט אינו משתמש במילה הדקדוקית "את", על כן השימוש בה כאן חריג. נראה כי השימוש בצירוף "עזר את" חודש בהשפעת הערבית: אחרי הפועל הערבי המקביל לפועל "עזר" מופיע מושא ישיר, ומכאן הצירופים "לעזור אותי", "לעזור אתכם".
- 90 "הצירוף "עלה על" נצא במקרא. כן הוא נמצא בעברית המשוערבת של ימי הביניים, אך נראה שהשימוש בו בלשון ראב"ע מחודש בהשפעת אתי עלי, خطر עלי.
- 91 "הצירוף "עמד על" רווח בכל תקופות הלשון, BDB, 1907, 740, אך נראה כי השימוש בו בלשון ראב"ע מושפע מערבית. גם גושן-גוטשטיין מעיר כי אמנם הצירוף "עמד על" אינו מחידושי המתרגמים, אבל אין ספק שהשימוש הרב בו נובע מהשפעת הערבית.
- 92 הצירוף "עמד ב" נמצא אף הוא בכל תקופות הלשון, אם כי אין הוא רווח בלשון המקרא. צירופי הפועל "עמד" בלשון ראב"ע נוצרו ככל הנראה בהשפעת הצירופים ثبت في, اتصل ب, اتصل في. צירוף זה רווח בשלושת טיפוסים הכתיבה של ראב"ע.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
	י"ד, 115	עומד בעצמו ואיננו יוצא אל אחר		
	מאז' ד, 2	הבא אחריו עומד בנפשו ובא		
	דקי' 62	ואם יעמד הקים וחביריו בו הרבים לבדו ולא היה אחריו		
	צחות ד, 1	בין הסמוך ואשר הוא עומד בעצמו		
	דקי' 15	הוּו נופל מהמכתב והוא עומד במבטא		
	מאז' מז, 1	מלת אוכל פעול עומד בעצמו עתיד מן		
	קה' ד, ה	כל מה שיש לו ולא יעמול להוסיף	עמל ל ⁹³	ע-מ-ל
	ברא' יח, ח	כי בהיותו מתעסקים עם הגוף הוא כחלק בנפרד	התעסק עם ⁹⁴	ע-ס-ק
	קה' ה, א	היה עושה חרוז על אחר	עשה על ⁹⁵	ע-ש-ה
	י"ד, 92	בעבור שיתערב עם מלת "כי"	התערב עם ⁹⁶	ע-ר-ב
	צחות נה, 2	שלא תתערב המילה עם עתיד		
	ויקי' יט, יט	כל מין שלא יתערב מין עם מין		
	השם יח, 2	שלא יתערב עם אחת החיות והנה השם השלישי		

93 צירופים פועליים של פעלים שנגזרו מן השורש ע-מ-ל מופיעים 20 פעמים בלשון המקרא, רובם בספר קהלת, BDB, 1907, 765. הצירוף הרווח בלשון המקרא ובעברית של ימי הביניים הוא "עמל ב", אך נראה כי בלשון ראבי"ע מושפע השימוש בו מן הצירוף הפועלי *يعمل ل*.

94 הצירוף "מתעסק עם" אינו מקראי, אך הוא נמצא במשנה בתלמודים ובעברית המשוערבת. נראה כי בלשון ראבי"ע מושפע השימוש בו מהצטרפות המילה הדקדוקית *مع* לפועל המקביל ל"מתעסק" בערבית.

95 הצירוף "עשה על" רווח בכל תקופות הלשון, BDB, 1907, 796–797. בלשון ראבי"ע ניכרת השפעת הצירוף *يعمل على* על השימוש בו.

96 הצירוף "התערב עם" אינו מקראי, BDB, 1907, 788. בלשון המשנה והתלמודים רווח יותר הצירוף "התערב ב". הצירוף "התערב עם" נמצא בערבית המשוערבת ונראה כי הוא מחודש כאן בהשפעת הצירוף *اختلط مع*. צירוף זה מופיע בשלושת טיפוסים הכתיבה של ראבי"ע.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
	צחות מא, 1	שלא תתערב המלה עם ארבעים ושבעים		
	שמוי א, טז	ואילו היה וי"ו שרש היה מתערב עם אחת מאלו השלשה ווין		
	שמוי יב, לח	מאנשי מצרים שהתערבו עמהם		
	שמוי 2 ב, יז	לא תתערב המלה עם הנו"ן הנוסף		
	ש"יב לד, 1	ואל יתערב עליך דברי שתחשוב כי	התערב על ⁹⁷	
استنقلوا ذلك لان في هذه الكلمة	דקי 51	עשו זאת בזאת המלה שלא יפגע התו עם השני	פגע עם ⁹⁸	פ-ג-ע
בהשפעת خاف على	שמוי לא, יח	כי פחד על ישראל אם יהרגוהו	פחד על ⁹⁹	פ-ח-ד
	קה' ה, א	אף כי המתפלל על אנשים	התפלל על ¹⁰⁰	פ-ל-ל
	ברא' לא, לב	יודיעני מי התפלל על אשת פנחס		
	עב' ז, 2	עוד שהתפלל עליהם חזקיהו והשם		
يوسعني عذرا	דקי 3	לא יפקוד עלי עון בכל שגגה שתתכוין	פקד על ¹⁰¹	פ-ק-ד

97 לא נמצאו דוגמאות לשימוש בצירוף מעין זה בעברית הקלאסית או בעברית של ימי הביניים.

98 הצירוף "פגע עם" אינו מקראי, ואין הוא נמצא במשנה, בתלמודים ובעברית המשוערבת. נראה כי השימוש בו בלשון ראבי"ע מחודש בהשפעת צירוף המילה הדקדוקית מע לפועל המקביל ל"פגע" בערבית – أصطم. צירוף זה בערבית נושא משמעות של התנגשות או התחברות.

99 הצירוף "פחד על" אינו מקראי, והוא נדיר במשנה ובתלמודים, BDB, 1907, 808. בעברית המשוערבת רווח השימוש בו, וככל הנראה הוא מחודש בהשפעת הצירוף הפועלי **خاف على**. גושן-גוטשטיין מזכיר את הצירופים "פחד על", "הפחיד על" בעברית המשמשים בתקופה זו, תשס"ו, 381.

100 לצירוף "התפלל על" ארבע היקריות בלבד בלשון המקרא, BDB, 1907, 813. לעומת זאת, רווח השימוש בו בעברית המשוערבת, כנראה בהשפעת **صلى على**. דוגמה זו מופיעה במילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית: "אמרו לו כשם **שהתפללת עליהן** שירדו כך **התפלל עליהן** שילכו להן" [שו"ת תרביץ, י"ב].

101 הצירוף "פקד על" רווח במקרא, BDB, 1907, 823. צירוף זה נמצא גם במשנה, בתלמודים ובעברית המשוערבת. נראה כי השימוש בו בלשון ראבי"ע מושפע מהצטרפות הכינוי המושאי החבור למדבר לפועל זה בערבית.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
في				
בהשפעת פسر به	קה' י, א	יש המפרשים בה מן אבעבעות	פירש ב ¹⁰²	פ-ר-ש
	צחות מה, 1	כן פירושו, המפרש בו שהוא על השם		
	ש"ב יט, 2	ככה פרשו בו קדמונינו להפריש בין		
	עמ' ה, כ"ב	שחלבו מותר ופרש בו בלשון ישמעאל		
	איוב ג, כג	הגאון רב סעדיה פירש בו להפך ואמר כי עניינו כי אין צורך לחיים		
בהשפעת لیفرق بين	קה' י, א	ונקמץ הסמוך להפריש בינו ובין תואר השם		
	צחות ד, 1	להפריש בין הסומך ואשר הוא עומד בעצמו		
	ישעי' יא, יא	המפרש על חזקיהו שהתקבצו למלכותו כאשר ראו כי נמלט	פירש על ¹⁰³	
אذا اتصل يسوب وامثاله يواو الجماعة	דק' 145	ואם נצמד יסוב וחבירו בו הרבים	נצמד ב ¹⁰⁵	צ-מ-ז 104
אذا اتصل ببياء التأنيث	דק' 146	אם יצמד ביוד הנקיבה		
ان اتصلت بمفعول مضمر	דק' 146	אם יצמד בפועל ישובו אל שרשם		
אذا اتصل يواو	דק' 150	אם יצמד... עם וו הרבים	נצמד	

102 הצירוף "פירש ב" אינו מקראי, BDB, 1907, 788. צירוף זה נדיר במשנה ובתלמודים, והוא רווח בעברית המשוערבת, כנראה בהשפעת הצירוף הפועלי פسر به: "לשון אלילים פירש בו" [דונש, תשובות על רס"ג, 70].

103 הצירוף "פירש על" אינו מופיע במקרא ואף לא במשנה ובתלמוד. הצירוף רווח בעברית המשוערבת בהשפעת הצירוף הערבי פسر على.

104 ב הקשר זה גושן-גוטשטיין מעיר כי פרופ' פולוצקי הציע להשתמש בפועל "נצמד" כתרגום של המונח status pronominalis בעקבות ראב"ע. גושן-גוטשטיין מצטט מספר מאזנים כדי להדגים את השפעת הערבית על לשון התרגום, תשס"ו, 390.

105 הצירוף "נצמד ב" אינו מקראי, ואף נדיר למצוא במשנה ובתלמודים, BDB, 1907, 855. כן נדיר למצוא צירוף זה בעברית המשוערבת. בלשונו של ראב"ע הצירוף הוא תרגום של הצירוף הפועלי اتصل ب.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
الجماعة			עם ¹⁰⁶	
	דקי' 171	הצוי הנצמד עם וו הרבים		
واذا وصلوه بضمير الفاعل استنقلوا تحريك الميم	דקי' 81	אם יצמד עם סמיכות הפועל כבד על הלשון		
في اوائل تصريف الافعال كما يعرض ذلك	דקי' 7	בהצטרפם בהפעלים כאשר יקרה לאותיות	הצטרף ב ¹⁰⁷	צ-ר-פ
בהשפעת ינصرف في	ימ"ס 172	מצאנו מזאת הגזרה מלה מצטרפת בפעלים רק מאפילות		
	ימ"ס 163	וזאת המלה איננה מצטרפת בפעלים ויתכן להיות		
فاذا صرفوا... مع الزوائد ادغموا النون	דקי' 40	כאשר ירצו לצרף... עם הנוספים	צרף עם ¹⁰⁸	
בהשפעת فضل على, قدم على	ברא' מט, יב	כאשר נולדו רק הקדים זבולון על יששכר	הקדים על ¹⁰⁹	ק-ז-מ
בהשפעת قام على	ש"י כ"ו, 2	ויקומו טוענים עליו שלא תמצא	יקום על ¹¹⁰	ק-ו-מ
مد بالحن الذي	דקי' 61	לכן הוא משך שנקרא בו ואם יסור	נקרא ב ¹¹¹	ק-ר-א

106 "נצמד עם" אינו צירוף מקראי (שם, שם), ונדיר בלשון המשנה והתלמוד. נראה כי ראב"ע משתמש בו לוי اتصل مع.

107 הצירוף "הצטרף ב" אינו נמצא במקרא, BDB, 1907, 864. במשנה, בתלמודים ובעברית המשוערבת נמצא צירוף זה לעתים רחוקות. נראה כי השימוש בו בלשון ראב"ע מושפע מערבית ינصرف في.

108 הצירוף "לצרף עם" אינו נמצא במקרא, שם, שם. נדיר למצוא בלשון חכמים ובעברית המשוערבת. הצירוף מתפקד בלשון ראב"ע כמו הצירופים "הצטרף ל" ו"לצרף ל" בהשפעת ינصرف مع. המילה הדקדוקית مع, המצטרפת לפועל המקביל לפועל "צירף" בערבית, מתורגמת בדרך קבע במילה "עם".

109 הצירוף "הקדים על" אינו מקראי, BDB, 1907, 869. גושן-גוטשטיין מזכיר צירופים נוספים המופיעים בעברית המשוערבת: "קדם על", "קדם על", "הוקדם על", תשס"ו, 394.

110 הצירוף "קם על" מקורו בלשון המקרא, BDB, 1907, 877.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
	تقرأ به			
	צחות ב, 1	כי השו"א איננו נקרא בעצמו רק בעבור תנועה אחריו		
	במד' טז, א	הלויים קשרו עליו בעבור היותם נתונים לאהרן ולבניו	קשר על ¹¹²	ק-ש-ר
	קה' א, ה	שכל הנבראים הנראים על עשרה חלקים	נראה על ¹¹³	ר-א-ה
	ברא' 2 ב, יט	וטעם לראות על המלאכים הוא שמו		
	דק' 6 الظاهر مثل الالف	המבואר הנראה באלף	נראה ב	
	דק' 47 والدليل على ذلك انهم	והראיה על זה שכתבוהו שתי מילות	ראיה על ¹¹⁴	
	ויק' יג, ט	ברצונו ושלא ברצונו כי הרואה בו אחד מסימנים אלו יכריחנו שיבא	ראה ב ¹¹⁵	
	דק' 180 لم يظهر فيه ساكن لين	יסור הטעם בהתחבר המלות ולא יראה בו שוכן נח נעלם		
	דק' 3 التطلع نحوها ان نفتدي فيها	לדעת לשון הקודש שנרדף אחרי דברי	רדף אחרי ¹¹⁶	ר-ד-ף
	ההקדמה 2, ב	ולהוריד לחתו ולהריח בו וליופי תכונתו	הריח ב ¹¹⁷	ר-י-ח
	צחות יב, 2	הוא מורכב על דעת אנשי שיקול הדעת	מורכב על ¹¹⁸	ר-כ-ב

- 111 הצירוף "קרא ב" מופיע בלשון המקרא, BDB, 1907, 894-896. גושן-גוטשטיין מזכיר את השימוש בצירוף "נקרא ב" בעברית של ימי הביניים בהשפעת הערבית, תשס"ו, 398. ניכרת השפעת הצירוף הפועלי תقرأ به על השימוש בצירוף זה בלשון ראב"ע.
- 112 הצירוף "קשר על" מופיע במקרא, BDB, 1907, 905.
- 113 נראה כי השימוש בצירוף זה אינו מושפע מלשון המקרא כי אם מערבית. גושן-גוטשטיין מציג דוגמאות דומות לשימוש בצירוף זה בעברית המשוערבת, תשס"ו, 403.
- 114 גם כאן ניכרת השפעת הנוסח בערבית.
- 115 הצירוף "ראה ב" מופיע במקרא, BDB, 1907, 906-908. נראה כי השימוש בו בלשון ראב"ע מושפע מערבית, וכי "ב" היא תרגום המילה הדקדוקית פי.
- 116 מקור צירוף זה הוא בלשון המקרא, BDB, 1907, 923.
- 117 מקור צירוף זה הוא בלשון המקרא, שם, 937.
- 118 הצירופים "מורכב על" ו"מורכב עם" אינם מופיעים בלשון המקרא, שם, 938-939. נראה כי יצירת הצירוף "מורכב על" מושפעת מערבית: המילה הדקדוקית המוצרכת של הפועל

השורש	הצירוף	דוגמה ¹²	מקור	הערות ¹³
	מורכב עם	בנין נפעל מורכב עם פועל שלא נזכר שם פועלו	מאז' כ, 1	
ש-א-ל	שאל מ ¹¹⁹	ואשאל מנו שיוורני בדרך הישרה להבון ולהבין	דק' 1	בהשפעת أسأل منه
ש-ב-ע	שבע ב ¹²⁰	ישמע על פיך שתשיעו בו אחרים	שמו' כג, יג	
ש-ב-ש	השתבש על ¹²¹	כי הבורח השתבש עליו הדרך ולא ידע	שמו' יד, ב	בהשפעת يتشوش عليه ¹²²
ש-ו-ב	שב על ¹²³	ופתחו שב על האויבים	מאז' ז, 2	בהשפעת يعود على, يرد على
		ובסוף ישוב על סביבותיו	קה' א, ו	
		ישוב על הכסיל שהוא לבדו	קה' ד, ט	
		או יהיה שבע שב על המאכל	קה' ה, יא	
		וענין גם ישוב על הפה	קה' ו, ז	
		ויתן שישוב זה הענין על השליט	קה' י, ח	
		ובסוף ישוב על סביבתו	קה' א, ו	
		ועליו ישוב וא"ו ותצפנו	צחות עא, 2	
		גם להשיב על הקדמונים	י"מ יז, 1	
		ברכת היום וקדושו ישוב על השומרים	ברא' ב, ג	
		וככה אמר שלמה וישוב העפר על הארץ	ברא' ג, 2 יט	
		אין צורך להשיב עליהם	שמו' 2 כב, כח	
		ואחל להשיב על האומר כי הלילה הולך אחר היום	שבת 74	
ש-ו-ה	השתוה	ישתוה היום עם הלילה	עב' ח	בהשפעת

רכב היא על. לפי צירוף זה, נוצר הצירוף העברי "מורכב על", ובו מחליפה המילה "על" את המילה המוצרכת לפי כללי העברית – "מ".

119 הצירוף "שאל מ" נמצא בלשון המקרא, 982, 1907, BDB.

120 הצירוף נמצא במקרא, במשנה ובתלמודים, שם, 987.

121 הצירוף "השתבש על" אינו מופיע במקרא.

122 גושן-גוטשטיין סובר כי השורש ש-ב-ש נבחר בשל דמיון הצליל, תשס"ו, 416.

123 הצירוף "שב על" מופיע במקרא, ומשמעו "חזר אל", 997, 1907, BDB. צירוף זה רווח בלשון ראב"ע, והוא נמצא בשלושת טיפוסים הכתיבה. גם בעברית המשוערבת רווח צירוף זה.

הערות ¹³	מקור	דוגמה ¹²	הצירוף	השורש
		וזאת היא שנת תלמי	עם ¹²⁴	
	שבת 64	אז ישתוה היום עם הלילה		
	קה' י, יב	והכסיל ישחית על נפשו בדיבורו	השחית על ¹²⁵	ש-ח-ת
בהשפעת תضع الى و-تضع على	מאז' ד, 2	אל תשים אל לבך דברי	שם אל ¹²⁶	ש-י-ם
	ש"ב יז, 1	אם באה מלה זרה לא נשים לב עליה	שם על	
القى كسرها على الفاء	דק' 88	השליכו שברה על הפא להורות על השורש	השליך על ¹²⁷	ש-ל-ך
	מאז' ד, 2	ולא תשמע אליו	שמע אל ¹²⁸	ש-מ-ע
	ברא' ד, טז	ואל תשים לבך לשמוע אל דברי הגאון		
בהשפעת یزن على و-يساوى على	צחות מד, 2	ואבחר מלה אחת לשקול עליה... ולא מצאתי בבנינים מלה טובה מעבד לשקול עליה	שקל על ¹²⁹	ש-ק-ל
	קה' א, ד	ויתכן היות ענין דוד כמו גרים	יתכן היות ¹³⁰	ת-כ-ן
	קה' א, יב	ולא יתכן היות ישרי לב לקבל חכמה		
	קה' א, יג	יתכן היות ענין זה הפסוק		
	ברא' ד, טו	ואל תתמה לחשוב איך חיה כל אלה השנים	תמה ל	ת-מ-ה

- 124 הצירוף "השתווה עם" אינו מופיע במקרא, שם, 1001. צירוף זה נדיר בעברית המשוערבת. הוא נמצא בכל טיפוס הכתיבה של ראב"ע, מושפע מהצרכת הפועל "השתחוה" בערבית – המילה הדקדוקית مع. מכאן "השתווה עם" במקום "השתווה ל".
- 125 הצירוף "השחית על" אינו מופיע במקרא, שם, 1005, ולפי המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית לא נראה כי הוא מופיע בעברית המשוערבת. גושן-גוטשטיין מעיר כי צירוף זה נמצא בעברית המשוערבת, תשס"ו, 419.
- 126 הצירופים "שם על" ו"שם אל" נמצאים במקרא, ומשמעם דומה למשמע הצירוף בלשון ראב"ע, BDB, 1907, 1010.
- 127 הצירוף "השליך על" במקרא "זרק", "הטיל", שם, 1020. נראה כי בלשון ראב"ע נוצר הצירוף בהשפעת القى على.
- 128 הצירוף "שמע אל" רווח בלשון המקרא, שם, 1033–1034.
- 129 נמצאות היקרויות מועטות של הצירוף "לשקול על" בלשון המקרא נראה כי הוא מופיע לעתים רחוקות.
- 130 הצירוף "יתכן היות" אינו מופיע במקרא, BDB, 1907, 1067, אך רווח בעברית המשוערבת ובספרות הקראית.

השורש	הצירוף	דוגמה ¹²	מקור	הערות ¹³
	תמה על ¹³¹	ואל תתמה על מ"ם וירכיבם	שמוי' 2 ד, כ	בהשפעת תעב על
		ואל תתמה על הראות וי"ו מסוה	שמוי' 2 לה, לב	
		ואני דעתי כי כל חכם שיראה דבר זה יתמה על אלה הדברים	עב' ח, 2	
	תמה בעבור ¹³²	ואל תתמה בעבור שאינו משוי	שמוי' ב, י	
		אל תתמה בעבור שלא הזכיר בתחילת הנבואה	הו' א, 2	
		אל תתמה בעבור שהכתוב ידבר עם ישראל בלשון נקבה	ישעי' מא, טו	

דרכי יצירת הצירופים הפועליים בלשון ראב"ע בהשפעת הערבית¹³³

תרגום מילה דקדוקית מוצרכת בערבית ושימוש בה לפועל המקביל בערבית¹³⁴

אל	אמר ב	תבדל מע	התחלף עם
אל מן	אמר מ	ינقسم על	נחלק על
דל על	בא על	خرج على	יצא על
גא מע	בא עם	فتش على	חפש על
גא ב	בא ב	يدل على	יורה על
גא מן	בא מן/מ	دخلت على	נכנס על
ארפע על	גבה על ¹³⁵	اجبر على	הכריח על

131 הצירוף "תמה על" מופיע פעם אחת במקרא, BDB, 1907, 1125. לעומת זאת, לפי חיפוש במילון ההיסטורי של האקדמיה, הצירוף רווח בעברית המשוערבת, והוא בבחינת תרגום מילולי של הצירוף הפועלי תעב על.

132 הצירוף "תמה בעבור" אינו מופיע במקרא, BDB, 1907, 1125. צירוף זה נדיר בלשון המשנה ובתלמודים. בעברית המשוערבת הוא מופיע, והמילה "בעבור" היא ככל הנראה תרגום של אחת המילים הדקדוקיות המוצרכות לפועל המקביל בערבית: من اجل, لان ו-.

133 גושן-גוטשטיין בעמ' 3 מזכיר דרכים אחדות ליצירת צירופים פועליים לפי הספרים שכתבו בר חייה, ראב"ע, אבן פלקירא ולפי המחברים בתקופה שלאחר מכן, שכתבתם לא הושפעה ישירות מערבית.

134 הדוגמאות המוצגות כאן בכל הקטגוריות הן דוגמאות חלקיות חלקיות מן המילון שלעיל.

נע בו	محرک به	דבק עם	اتصل مع
נופל ב	الواقع في	נהג ב	ذهبوا به
התערב עם	يختلط مع	נתן על	يضع على

תרגום קבוצת פעלים דומי משמעות המצטרפים למילה דקדוקית אחת בעברית

יש שקבוצה שלמה של פעלים הנושאים משמעות דומה בערבית מתורגמת לעברית, ויש שרק חלק מן הפעלים בקבוצה עובר לעברית. בעברית מתחברים הפעלים המתורגמים למילה דקדוקית עברית אחת שהיא תרגום למילה הדקדוקית שבערבית. קבוצת הפעלים עשויה להיקלט בעברית ולשמש דוגמה ליצירת צירופים עבריים "טהורים" חדשים.¹³⁶ כך למשל נוצר הצירוף "התחזק עלי". צירוף זה רווח בלשון ראב"ע: "כאשר התחזק עליהם הצמא" (שמו' יז, ג). הפעלים ثبت فيه ו-اتصل ב מתורגמים "עמד ב"; הפעלים الحق ب, زاد في, اضاف في ו-اتصل ב מתורגמים "הוסיף ב", "סמך ב" ו"נצמד ב"; הפעלים يضرب, يضاعف ו-يكرر מתורגמים "כפל עלי"; הפעלים جاء و-دخل מצטרפים למילה הדקדוקית "על" והצירופים הפועליים המקבילים להם בעברית: "בא עלי", "נכנס עלי", "מצא עלי" ו"עלה על לכו".

מילה דקדוקית אחת מערבית המצטרפת לקבוצת פעלים מקבילים בעברית

לעתים מתורגם פועל ערבי בכמה פעלים עבריים, ולכל קבוצת הפעלים נוספת מילה דקדוקית אחת שהיא תרגום של המילה הדקדוקית המצטרפת לפועל המקביל בערבית. בדרך זו נוצרו קבוצות אחדות של צירופים פועליים כגון "אמר ב",¹³⁷ "התחבר עם" ו"נחלק עלי", המושפעים מן הצירוף ينقسم على; הפעלים "חיפש", "דקדק" ו"חקר" מתחברים למילה הדקדוקית "על" בהשפעת فتش عن, بحث عن ו-دقق عن; הצירופים הפועליים "לצרף עם", "נצמד עם", "להוסיף עם", "נחבר עם", נדבק עם" ו"בא עם" הם דוגמה לקבוצה נוספת של צירופים שהמילה הדקדוקית המופיעה בהם היא תרגום המילה המוצרכת של הצורה הפועלית המקבילה להם בערבית.

135 במקום "גבה מן".

136 "בצירופים אלו מילת על באה בתרגום קבוע של המילה 'ען' בערבית [תרגומי 'ען' הקבועים הם: בעד, על, ומן], גושן-גוטשטיין, עמ' 34.

137 "אמרתי בלבי".

פעלים המתקשרים למילה דקדוקית אחת המתורגמים לעברית בצירוף פועלי קבוע הצירופים הפועלים דָּחַל עָלַי, جَاءَ عَلَيَّ, أَتَى عَلَيَّ מתורגמים "בא עלי": "אם בא על משקל ארץ שם" (דקי 187); "עשה רע וטראה מה יבוא עליך" (קה' י, ט); "בא על מנהגם" (דקי 133). הצירופים لَفِظَ ب, تَهَجَّى ب, اِنْطَقَ ب מתורגמים "בטא ב"; הפעלים اجتمع على/الى, اضافة الى/على מתורגמים "התחבר על" ו"התערב עם"; הצירופים فتنش عن/على, بحث عن/على מתורגמים "חיפש על" ו"דקדק על"; הצירופים הפועליים يبحث عن/على מתורגמים "החוקר על" והצירופים يختلط مع, يتدخل مع מתורגמים "התערב עם".

צירופים פועליים חדשים הנוצרים בעקבות השערוב במילים הדקדוקיות
 הצירוף "בא תחת" הוא דוגמה לדרך יצירה זו: "ובא פועל עבר תחת עתיד והטעם מחשבתה" (אסתר ד, יז). כאמור, המילה הדקדוקית "תחת" משמשת תרגום של המילה تحت במובן "במקום" בלשון ראב"ע. גם "דאג ב", צירוף שאינו רווח בלשון ראב"ע, נוצר בהשפעת يعتي, يهتم به. צירוף זה מופיע במשפט: "שלא שמח במעשיו רק ידאג בו אחר יגיעתו" (דב' כח, כ). אלו הם צירופים נוספים שנוצרו בדרך זו: "תתחדש עליו", "ט' מתחלף תחת תי", "חיפש ודקדק על", "חוקר על", "חשב ב", "חתך על", "יצא על", "יורה על", "יכבד על", "יכחש בו", "נכנס על", "הכריח על" בהשפעת اجبر على, "כפל על", "לעג על", "מצא על", "נהגו בו", "נתן על", "יעזור את", "עלה על לבו", "התערב על", "פחד על", "התפלל על", "הקדים על", "יקומו עליו", "ישוב על", "ישחית על", "השליך על", "תמה על".

פעלים המצריכים את המילה ען המתורגמים בצירופים פועליים עם המילה "על"
 הצירוף "הזכיר על" נוצר בהשפעת يذكر عن; הצירוף "כי הם גבוהים על אלה" נוצר בהשפעת مرتفعين عن; הצירוף "להזהיר על אלה החלבים" נוצר בהשפעת حذر عن; הצירוף "לעג על האומר" נוצר בהשפעת يسخر عن; "חיפש על", "דקדק על" ו"חקר על" נוצרו בהשפעת فتش عن, بحث عن.

פעלים המצריכים מושא ישיר המופיעים עם מושא עקיף ולהפך
 "צריך למי שיעזור אותו כאשר פירש קהלת"; "שחלבו מותר ופרש בו בלשון ישמעאל".

סיכום

המילון המוצע כאן מאגד את צירופי הפועל שהופיעו בשלושת טיפוסים הכתיבה של ראב"ע תוך הדגשת השערוב והשפעת התרגום מערבית לעברית. מילון זה משלים את הצגת קווי השערוב כפי שהם משתקפים בלשונו של ראב"ע והוא מלמד על ההשפעה העמוקה של הערבית על לשונו.

השפעת הערבית על לשון ראב"ע הניבה צירופים פועליים חדשים, ותרומתו של המילון משתקפת בהעמדת נוסח המקור הערבי לצד הנוסח המתורגם לעברית ובדוגמאות המוצגות בו לכל צירוף. כן נבדק השימוש בכל צירוף ברובדי הלשון הקודמים. לפי המילון ניכר כי צירופים רבים נוצרו כתרגום של צירופים פועליים מערבית, למשל הביטויים "בא על בניין", "לתת עליכן", "דאגו בו", "דבק עם", "הזכיר על", "התחדש על", "התערב עם הנון", "כפל עם", "נחבר עליו", "התחזק על", "חיפש על" ו"חוששים עם". מחקר זה נועד להוסיף מעט לידע המצטבר על העברית המשוערבת בכל הנוגע לשימושי המילים הדקדוקיות בלשון זו. העברית המשוערבת בתקופה זו קלטה חלק ניכר מיסודות הלשון של העברית המקראית ושל לשון חכמים רוויית השפעות הארמית והלטינית, והיא עצמה מושפעת ביותר מן הערבית של ימי הביניים. השפעת הדקדוק הערבי ואוצר מילותיה של הערבית וגם הזיקה האיתנה לעברית הקלאסית ניכרות בשימושי המילים הדקדוקיות בחיבורי ראב"ע על פי ממצאי מחקר זה.

רשימת הקיצורים

תרגומים

ספרי הדקדוק של חיוג': ספר אותיות הנח, ספר פעלי הכפל וספר הניקוד (דק'י).¹³⁸

חיבורים עצמאיים וספרי דקדוק

יסוד דקדוק (י"ד),¹³⁹ מאזנים (מאז'י),¹⁴⁰ צחות (צח'י),¹⁴¹ ספר יסוד מספר (ימ"ס),¹⁴² שפה ברורה (ש"ב),¹⁴³ כלי נחושת (כ"ט),¹⁴⁴ שפת יתר (ש"י),¹⁴⁵ ספר האחד (אח'י),¹⁴⁶ ספר העולם (עולם),¹⁴⁷ ספר העצמים (עצ'י),¹⁴⁸ ספר העבור (עב'י),¹⁴⁹ ספר יסוד מורא (י"מ),¹⁵⁰ ספר המספר (מס'י),¹⁵¹ ספר השם (השם),¹⁵² ראשית חכמה (ר"ח),¹⁵³ אגרת השבת (שבת).¹⁵⁴

138 דק'י = י' חיוג' ספרי דקדוק, תרגום אבן עזרא, מהדורת י"ל דוקעס, שטוטגארט 1884. ההשוואה לערבית מבוססת על חיוג', כתאב אלאפעאל ד'ואת חרוף אל'ין כתאב אלאפעאל ד'ואת אלמתלין (ספר אותיות הנוח ופעלי הכפל), הנוסח הערבי מהדורת מוריס יסטרו, לידן 1897. אלו הם מספרי העמודים של כל אחד מן הספרים במהדורה זו: כתאב אלאפעאל ד'ואת חרוף אל'ין (ספר אותיות הנוח), עמ' 1–143; כתאב אלאפעאל ד'ואת אלמתלין (ספר פעלי הכפל), עמ' 144–178; כתאב אלנתקייט (ספר הניקוד), עמ' 179–204. מאחר ששלושת הספרים מופיעים בכרך אחד זה אחר זה, משמש כאן קיצור אחד המכוון לשלושתם: דק'י.

- 139 נ' אלוני, יסוד דקדוק הוא שפת יתר, ירושלים תשמ"ה.
- 140 א' אבן עזרא, מאזני לשון הקדש, מהדורת וואלף בן שמעון מהידנהיים, אופיבאך תקנ"א.
- 141 א' אבן עזרא, ספר צחות, מבואר באר היטב מאת גבריאל ליפמאן, פיורדא תקפ"ז.
- 142 א' אבן עזרא, יסוד מספר, בעריכת ש' פינסקר, וינה תרכ"ג, עמ' 132–172.
- 143 א' אבן עזרא, שפה ברורה, הובא לדפוס ע"י גבריאל הירש ליפמאן, פיורדא תקצ"ט. החיבור מופיע גם אצל מ' וילנסקי, מחקרים בלשון ובספרות, ירושלים תשל"ח, עמ' 46–82.
- 144 א' אבן עזרא, ספר כלי הנחושת, מהדורת צהח"ט, קניגסברג 1845.
- 145 א' אבן עזרא, ספר שפת יתר, מהדורת גבריאל הירש ליפמאן, פרנקפורט תר"ג.
- 146 א' אבן עזרא, ספר האחד, מהדורת שמחה פינסקר, השלים מיכאל אבא גולדהרט, אודיסה 1867.
- 147 א' אבן עזרא, ספר העולם, מהדורת יהודה ליב פליישר, אוצר החיים י"ג (תרצ"ז), עמ' 33–49.
- 148 א' אבן עזרא, ספר העצמים, מהדורת גרוסברג מנשה, לונדון תרס"א.
- 149 א' אבן עזרא, ספר העיבור, מהדורת שלמה זלמן חיים הלברשטם, ליק 1874.
- 150 א' אבן עזרא, יסוד מורא וסוד תורה, זלמן שטערן, פראג 1833. לצורך השוואה שימשה מהדורת יוסף כהן ואוריאל סימון, רמת-גן תשס"ז.
- 151 א' אבן עזרא, ספר המספר, ההדיר ביאר ותרגם לגרמנית משה זילברברג, פרנקפורט 1895.
- 152 א' אבן עזרא, ספר השם, מה' ג"ה ליפמאן, פיורדא תקצ"ד.
- 153 א' אבן עזרא, ספר ראשית חכמה, ההדיר: פ' קנטרה, תרגם: ר' לוי, בליטמור 1939.

פירושים

- א. פירושים לתורה: ¹⁵⁵ בראשית (ברא'), ההקדמה לספר בראשית (ההקדמה), שיטה אחרת (ברא' 2), ההקדמה לבראשית שיטה אחרת (ההקדמה 2), שמות הארוך (שמו'), שמות הקצר (שמו' 2), ¹⁵⁶ ויקרא (ויק'), במדבר (במד'), דברים (דב').
- ב. נביאים: ישעיהו (ישעי'), ¹⁵⁷ משלי, ¹⁵⁸ איוב, ¹⁵⁹ דניאל (דני'). ¹⁶⁰
- ג. תרי עשר: ¹⁶¹ הפירוש המקובל להושע (הו'), הפירוש המקובל ליואל (יו'), הפירוש המקובל לעמוס (עמי'), שיטה אחרת להושע (הו' 2), שיטה אחרת ליואל (יו' 2), שיטה אחרת לעמוס (עמי' 2).
- ד. חמש מגילות: ¹⁶² קהלת (קה'), ¹⁶³ איכה, ¹⁶⁴ אסתר, ¹⁶⁵ שיר השירים (שי"ה), ¹⁶⁶ רות. ¹⁶⁷

- 154 א' אבן עזרא, אגרת השבת, מהדורת מ' פרידלנדר, אנגליה 1894.
- 155 א' אבן עזרא, שיטה אחרת, מהדורת א' וייזר, בתוך פירושי התורה לרבינו אברהם אבן עזרא, א, ירושלים תשל"ו.
- 156 א' אבן עזרא, פירוש הקצר על ספר שמות עם פירוש משנה לעזרא", מהדורת פליישער, וינה תרפ"ו 1926.
- 157 א' אבן עזרא, פירוש ישעיהו², מהדורת מ' פריעדלאנדער, ניו יורק תשכ"ד.
- 158 אבן עזרא, פירוש משלי, מהדורת ש' רולס דריבר, אוקספורד 1966.
- 159 אבן עזרא, פירוש לספר איוב, מהדורת רמ"ש גודמן, ירושלים 2009.
- 160 אבן עזרא, הפירוש הקצר לספר דניאל, מהדורת י' מאתיוס, לונדון 1877. וראה מונדשיין תשל"ז.
- 161 א' אבן עזרא, שני פירושי ראב"ע לתרי עשר: א' סימון וחבר עוזרים לפי כתב יד מונטיפיורי ו"שיטה אחרת", רמת גן תשמ"ט.
- 162 א' אבן עזרא, פירוש ראב"ע לחמש מגילות, בתוך: מכון אבן ישראל (עורך), מקראות גדולות אורים גדולים, ירושלים 1999.
- 163 א' אבן עזרא, פירוש קהלת, מהדורת מ' גומז אראנדא, מדריד 1994.
- 164 א' אבן עזרא, מגילות: פירוש ראב"ע לחמש מגילות, בתוך: מכון אבן ישראל (עורך), מקראות גדולות אורים גדולים, ירושלים 1999.
- 165 א', אבן עזרא, פירוש על מגילת אסתר, מהדורת צעדנר, לונדון 1850.
- 166 א' אבן עזרא, פירוש שיר השירים, מהדורת מאתיוס, לונדון 1874.
- 167 א' אבן עזרא, פירוש ראב"ע לחמש מגילות, בתוך: מכון אבן ישראל (עורך), מקראות גדולות אורים גדולים, ירושלים 1999.